

Н. Я. Скрипник, А. М. Сердюк

РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Рекомендовано

*Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
як підручник для студентів вищих навчальних закладів*

«Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2013

УДК 913(419)(075.8)
ББК 26.89я73
С 45

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
(Лист № 1/11-948 від 26.01.2012 р.)*

Рецензенти:

І. М. Яковенко, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського;

Л. В. Снясева, доктор економічних наук, професор, директор Мелітопольського відокремленого підрозділу Запорізького інституту економіки і інформаційних технологій;

З. О. Надюк, доктор наук з державного управління, доцент, в.о. професора кафедри державного управління та адміністративного менеджменту Класичного приватного університету.

Скрипник Н. Я. Рекреаційна географія [текст] : навч. посіб. / Скрипник Н. Я.,
С 45 Сердюк А. М. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 296 с.

ISBN 978-617-673-149-8

У посібнику викладено основні завдання, методи наукового пізнання, теоретичні засади рекреаційної географії, наукові теорії, закономірності, принципи та чинники, які мають суттєвий вплив на просторове розміщення і організаційно-територіальні зв'язки об'єктів рекреаційного господарського комплексу. Розглянуті теоретичні основи оцінки природно-рекреаційної бази. Велике значення надано вивченню замків, фортець, монастирів, печер як найперспективніших туристично-рекреаційних об'єктів подальшого розвитку рекреаційної діяльності. Охарактеризовано природно-рекреаційні та історико-архітектурні об'єкти; акцентована увага на вивченні компонентної структури рекреаційного комплексу, геопросторової організації рекреаційного процесу та на територіальних рекреаційних системах, їх особливостях, причинах виникнення їх розвитку, функції в процесі рекреаційного районуотворення.

Посібник рекомендовано студентам вищих навчальних закладів, аспірантам, викладачам, вчителям середніх загальноосвітніх шкіл, фахівцям у галузі рекреаційної діяльності.

УДК 913(419)(075.8)
ББК 26.89я73

ISBN 978-617-673-149-8

© Скрипник Н. Я., Сердюк А. М., 2013.
© «Видавництво «Центр учбової літератури», 2013.

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ 1. Рекреаційна географія як наука в суспільній географії	8
1.1. Об'єкт, предмет рекреаційної географії	8
1.2. Завдання рекреаційної географії та зв'язки з іншими науками	12
1.3. Методи наукового дослідження	18
Розділ 2. Теоретичні засади рекреаційної географії.....	25
2.1. Основні поняття рекреаційної географії	25
2.2. Теорії рекреаційної географії.....	34
2.3. Закономірності, принципи та чинники	37
Розділ 3. Наукові основи вивчення територіальних рекреаційних систем	48
3.1. Рекреаційна діяльність і рекреаційні ресурси як основа розвитку територіальних рекреаційних систем	48
3.2. Розвиток територіальних рекреаційних систем	54
3.3. Особливості територіальних рекреаційних систем	61
Розділ 4. Геопросторова організація рекреаційного процесу	73
4.1. Організація ринку туристичного попиту	73
4.2. Структура та територіальна організація рекреаційної діяльності	80
4.3. Роль туристичних кластерів у розвитку рекреаційної індустрії	91
Розділ 5. Теоретичні основи оцінки рекреаційного потенціалу території	103
5.1. Природно-ресурсна база рекреаційної діяльності України ..	103
5.2. Рекреаційний потенціал туристичних макрорайонів світу	111

5.3. Методи комплексної оцінки рекреаційних ресурсів	119
5.4. Охорона природи і рекреаційне природокористування . .	124
Розділ 6. Рекреаційно-туристичні ресурси	137
6.1. Природні та історико-культурні рекреаційні ресурси	137
6.2. Заповідна справа та державний природно-заповідний фонд	148
6.3. Рекреаційні ресурси природно-заповідного фонду України	159
Розділ 7. Організація використання історико-культурних об'єктів рекреаційно-туристичної діяльності	174
7.1. Замки і фортеці як об'єкти рекреаційно-туристичної діяльності	174
7.2. Законодавство України про охорону історико-культурної спадщини	178
7.3. Характеристика видатних історико-архітектурних пам'яток України	184
Розділ 8. Економічні передумови розвитку рекреаційно-туристичної індустрії	214
8.1. Умови і чинники формування рекреаційного попиту	214
8.2. Компонентна структура рекреаційно-туристичної індустрії	222
8.3. Соціально-економічні передумови рекреаційної індустрії	233
Розділ 9. Територіальні рекреаційні системи та рекреаційне районування	247
9.1. Типи територіальних рекреаційних систем	247
9.2. Рекреаційні об'єкти і системи: особливості проектування і будівництва	255
9.3. Рекреаційне районуотворення і районування	263
Додаток	284
Словник основних термінів і понять	286

ПЕРЕДМОВА

Інтенсивний розвиток рекреаційної діяльності в Україні полягає у створенні конкурентоспроможного національного туристичного продукту як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку, який спроможний задовольнити найвибагливіші вимоги вітчизняних та іноземних відпочиваючих. Основними засадами формування рекреаційно-туристичного сектору економіки є ефективна державна політика, яка б сприяла раціональному використанню, відтворенню та збереженню рекреаційно-ресурсного потенціалу, створення більш досконалої, ефективної нормативно-правової бази для забезпечення, становлення та розвитку рекреаційно-туристичного комплексу як одного із найперспективніших і найрентабельніших в Україні.

Трансформаційні процеси, які розвиваються в просторі і часі характеризуються зростанням психологічно-емоційної напруженості, загостренням екологічних проблем, погіршенням якості життєдіяльності людини. В зв'язку з цим зростає потреба суспільства у лікуванні, оздоровленні, профілактиці, відпочинку або в приємному проведенні відпустки чи вільного часу, все це викликає прискорений розвиток рекреації і туризму.

Навчальний посібник орієнтований на розвиток теоретичної підготовки майбутніх фахівців: здатність чітко і обдуманно оволодівати програмним матеріалом; використовувати теоретичні знання до вирішення проблем в організації рекреаційно-туристичної діяльності; вміння ситуаційно відрізняти і вирішувати певні проблеми рекреації; визначати і обґрунтовувати причинно-наслідкові взаємозалежності через ефективне і раціональне використання природно-рекреаційних і історично-архітектурних пам'яток того чи іншого регіону; використовувати діючі і створювати гнучкі моделі та сучасні ринкові управлінські технології щодо визначення індивідуального і групового відпочинку вітчизняних та іноземних рекреантів.

Управління багатограним різногалузевим рекреаційно-туристичним комплексом — одне з найважливіших питань в даній сфері економіки тому, що глобалізаційні явища в суспільстві призводять не лише до покращення добробуту людини, підвищення культурного й освітнього рівня, але й до раціонального використання, збереження, відтворення природно-ресурсного потенціалу у тому числі і рекреаційного, а також

до змін в організації і управлінні рекреаційною діяльністю. Проведення реформаторських змін в організації та в управлінні цієї сфери діяльності потребує кваліфікованих фахівців, які повинні володіти певними професійними знаннями, навичками, вміннями у тому числі навчатися на протязі життя.

Мета пропонованого посібника це формування у студентів фахового розуміння геопросторових особливостей рекреаційного комплексу, а також використання теоретичних надбань у виробництві і просуванні рекреаційних послуг на національний ринок.

Даний навчальний посібник — одна із спроб виявити актуальні проблеми та аспекти удосконалення розвитку й успішного функціонування складових рекреаційної географії, використовуючи теоретичні і методологічні надбання у галузі наукових рекреаційних досліджень. Цей навчальний посібник є актуальним і буде корисним не лише студентам, викладачам, але й рекреантам, які відпочивають на вітчизняних курортах, подорожують, ознайомлюються з природними і історично-архітектурними та культурними пам'ятками.

Підручник укладений відповідно до Стандартів вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» за спеціальністю «Туризм і готельне господарство» 6.050402, «Готельно-ресторанна справа» 6.140101, «Географія туризму», «Основи екскурсійної справи», а також для студентів менеджменту туристичної та готельної індустрії, «Економіка туризму», «Економічна регіоналістика», «Міжнародний туризм». Рекреаційна географія викладається студентам географічних факультетів університетів.

При поданні теоретичних, методологічних, інформаційних положень цього навчального посібника автори використали сучасні наукові напрацювання суспільно-географічної науки у тому числі і рекреаційної географії, туризмології, курортології, краєзнавства, рекреалогії, регіональної економіки і розміщення продуктивних сил та інших наук.

У процесі роботи над посібником були використані наукові і навчально-методичні матеріали, викладених у працях російських і вітчизняних дослідників. Провідні з них це: монографія О.О.Бейдика Рекреаційно-туристичні ресурси України: Методологія та методи аналізу, термінологія районування (2001); монографія Географія рекреаційних систем СССР під ред. В.С.Преображенського (1980); монографія В.І.Павлова, Л.М.Черчика Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи (1998); монографія І.М.Яковенко Рациональное природопользование: методология и методика исследований (2003). Навчальні посібники М. С. Мироненка., І.Т. Твердохлебова Рекреационная география (1981); Д.В.Ніколаєнка Рекреационная география (2001); О.О.Любіцевої Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) (2006); М.М.Паламарчука, О.М.Паламарчука Економічна і соціальна географія України з основами теорії (1998); В.Ф.Кифяка Організація туристичної діяльності в Україні

(2003); В.І.Смаля Основи географії рекреації і туризму (2004); О.Г. Топчієва Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики (2005); В.І.Стафійчука Рекреалогія (2006); Н.В.Чорненко Організація туристичної індустрії (2006); Н.В.Фоменко Рекреаційні ресурси та курортологія (2007); П.О.Масляка Рекреаційна географія (2008); В.Л. Петранівського, М.Й.Рутинського Туристичне краєзнавство (2008); Н.М.Сажневої Рекреаційна географія (2008) і численні наукові праці у галузі рекреаційної географії і туризму.

Навчальний посібник складається з 9 розділів. В кінці кожного параграфу подано запитання і завдання. Розділи підручника закінчуються тестовим контролем за допомогою якого можна перевірити рівень засвоєння матеріалу студентами та списком рекомендованої літератури.

Перший розділ присвячений з'ясуванню питань що є об'єктом, предметом та визначенням основних завдань, методів наукового дослідження у галузі рекреаційної географії. У другому розділі розглядаються теоретичні засади рекреаційної географії, а також науки теорії, закономірності, принципи та чинники, які впливають на розміщення і просторово-територіальні зв'язки об'єктів рекреаційного господарства. У третьому розділі розглядаються наукові основи до вивчення територіальних рекреаційних систем. У четвертому розділі аналізується геопросторова організація рекреаційного процесу, впровадження і значення туристичних кластерів в сучасних реаліях розвитку рекреації. П'ятий розділ присвячений теоретичним основам оцінки рекреаційного потенціалу території, методам комплексної оцінки рекреаційних ресурсів та рекреаційному природокористуванню. У шостому розділі увага приділяється рекреаційно-туристичним ресурсам, заповідній справі та державному природно-заповідному фонду. У сьомому розділі досить детально і ґрунтовно характеризується організація використання історико-архітектурних об'єктів розвитку рекреаційно-туристичної діяльності. Восьмий розділ присвячений вивченню компонентної структури рекреаційно-туристичної індустрії, соціально-економічним передумовам та географічним умовам і чинникам формування рекреаційного попиту. Дев'ятий розділ присвячений питанням вивчення територіальних рекреаційних систем, їх особливостям, причинам виникнення їх розвитку, а також значенню і функціям у процесі рекреаційного районоутворення і районування.

Пропонована структура навчального посібника передбачає систематизований виклад історичних, природничо- й суспільно-географічних та господарсько-організаційних засад вивчення рекреаційної географії як спеціалізованої дисципліни.

Навчальний посібник відзначається легкістю і чіткістю викладу, що вдало поєднується з інформаційною насиченістю й конкретністю; добре ілюстрований таблицями і рисунками, що робить його доступним не лише для фахівців, студентів, але й широкого загалу.